

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 32

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

13 травня 2021 р.

УКРАЇНА

Тернопіль

2021

УДК 340 (063)
А 437

Актуальні дослідження правової та історичної науки: Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Вип. 32 (м. Тернопіль, 13 травня 2021 р.). Тернопіль, 2021. 62 с.

У виданні вміщено тези та тексти доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції з юридичних та історичних питань, що відбулася у м. Тернопіль 13 травня 2021 р. за сприяння Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku (Польща).

Матеріали конференції також оприлюднено на сайті: www.lex-line.com.ua

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов’язковим.

ISSN 2617-2364

© ГО “Наукова спільнота” 2021
© Автори статей 2021

**THE PRACTICE OF USING COORDINATION POWERS IN BOSNIA
AND HERZEGOVINA**

Maksurov Alexey Anatolevich

*PhD in Law, Professor, Kiev National University named after Taras
Shevchenko*

Coordination powers are customary for the State authorities of Bosnia and Herzegovina [1]. Here are some typical examples.

In particular, the Council of Ministers B-H has agreed to the specification of working positions at the secondary education level, classified according to the pay categories of the Directorate for the Coordination of the Police Authorities of Bosnia and Herzegovina [2].

The Council of Ministers of the VN considered and adopted Information on the operations of the Working Group on the Coordination of Tourism Activities for January-September 2010, and in this regard, it concluded that: The Working Group on the Coordination of Tourism Activities is in a position to continue its activities to agree on the list of international fairs to participate in coordination with the Tourism Community of the Federation of BH and the Tourism Organization RS. The Tourism Coordination Working Group is responsible for continuing to participate in the FIRMA project implemented by USAID and SIDA, as well as for continuing cooperation with other donors in the tourism sector (EU, UCODEP, GTZ). The Tourism Coordination Working Group is responsible for continuing to monitor the preparation and adoption of the B-H tourism development strategies and, once adopted, initiates their coordination and adoption of the state-level strategy. The Ministry of Foreign Trade and Economic Relations is responsible for providing these findings to the competent ministries of the subjects and the Brcko District Government in order to support the Working Group on the Coordination of Tourism Activities in order to enhance its activities; the Working Group on the Coordination of Tourism Activities is responsible for reporting on its activities to the Council of Ministers twice a year [3].

The Action Plan Coordination and Monitoring Working Group is tasked with preparing a final analysis of the overall implantation rate of the Action

Plan as early as possible and submitting it to the BIH Council of Ministers. The BIH Ministry of Security has been instructed to prepare and submit to the BIH Council of Ministers a proposal for the establishment of a Working Group for the Coordination and Monitoring of an action plan for the development of an organized crime threat assessment in Bosnia and Herzegovina, including a new strategy and action plan for combating organized crime in 2013-2015 [4].

Thus, in the practice of the executive authorities of Bosnia and Herzegovina, the implementation of their coordinating powers is of great importance, which can become an example for the legislators of other countries, including Russia and Ukraine. Thanks to the existing coordination capabilities, the greatest efficiency of the activities of the authorities is potentially achieved.

Literature:

1. A.A. Maksurov Coordination in legal systems of the countries of Europe. Part I. Monograph - M.: Rusays, 2018 .- 544 p.
2. Official communication of the Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina // http://www.vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/saopstenja_sa_sjednica/default.aspx?id=11519&langTag=en-US
3. Official communication of the Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina // http://www.vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/saopstenja_sa_sjednica/default.aspx?id=11209&langTag=en-US
4. Official communication of the Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina // http://www.vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/saopstenja_sa_sjednica/default.aspx?id=14181&langTag=en-US

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне
та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

**ПРОПОЗИЦІЇ З УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОПРОЕКТУ ПРО
ЛІКВІДАЦІЮ ОКРУЖНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ
МІСТА КИЄВА**

Георгієвський Юрій Валентинович

доктор юридичних наук, доцент, завідувач наукового відділу правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

13.04.2021 року Президент України В. Зеленський вніс до Верховної Ради України як невідкладний законопроект «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду» [1]. Законопроект розроблено у зв'язку з необхідністю забезпечення доступності правосуддя, права громадян на розгляд їх справ незалежним і безстороннім судом та підвищення рівня довіри до судової гілки влади. Приводом для його внесення стала підтримка 25 тисячами громадянами України електронної петиції № 22/102742-еп «Щодо ліквідації Окружного адміністративного суду м. Києва».

Глава Держави запропонував ліквідувати Окружний адміністративний суд міста Києва (ст.1) та утворити Київський міський окружний адміністративний суд із місцезнаходженням у місті Києві (ст.2). При цьому, в законопроекті запропоновано законом припинити здійснення правосуддя Окружним адміністративним судом міста Києва та тимчасово, до початку роботи Київського міського окружного адміністративного суду, передати справи, що наразі перебувають в провадженні Окружного адміністративного суду міста Києва, на розгляд та вирішення Київським окружним адміністративним судом (п. 2 «Прикінцевих та перехідних положень») [1]. Також передбачається подальша передача цих та нових справ, підсудних окружному

адміністративному суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, новоутвореному Київському міському окружному суду.

Фактично зазначена законодавча ініціатива в разі її прийняття Парламентом в запропонованій редакції означатиме звільнення суддів ОАСК і лише інституційну реконструкцію мережі адміністративних судів, яка супроводжуватиметься тільки зміною назви судового органу та подвійною передачею справ між зазначеними адміністративними судами. На нашу думку, такі інституційні зміни не сприятимуть покращенню доступу до правосуддя та досягненню завдань адміністративного судочинства з ефективного, а отже і своєчасного захисту прав, свобод та інтересів зацікавлених осіб.

Президентська ініціатива з ліквідації саме цього адміністративного суду не є першим в історії адміністративних судів України випадком. Так, 13 жовтня 2008 року президент України В. Ющенко своїм Указом № 922 [2] ліквідував Окружний адміністративний суд міста Києва і з 14 жовтня 2008 року утворив Центральний окружний адміністративний суд міста Києва у кількості 37 суддів та Лівобережний окружний адміністративний суд міста Києва у кількості 22 суддів шляхом внесення змін до абзацу 27 статті 1 Указу Президента України від 16 листопада 2004 року № 1417/2004 [3]. 16.10.2008 року через чисельні звинувачення в узурпації влади та критику з боку громадськості Глава Держави був вимушений постановити Указ № 940, яким визнав Указ щодо зміни мережі адміністративних судів в частині ліквідації Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Центрального та Лівобережного окружних адміністративних судів міста Києва таким, що втратив чинність [4].

На наше переконання, справжньою причиною неабиякого суспільного резонансу та надмірної уваги до результатів процесуальної діяльності Окружного адміністративного суду міста Києва є його штучно створене особливе місце як в системі адміністративних судів, так і в системі судоустрою. Ця особливість пояснюється належністю виключної підсудності з розгляду та вирішення адміністративних справ за позовами до центральних органів виконавчої влади та інших суб'єктів владних повноважень, повноваження яких поширюються на всю територію України (цей висновок спирається на зміст чинної редакції ч. 1 ст. 27 КАСУ [5]). При цьому, виключну підсудність ОАСК за весь період його функціонування законодавець неодноразово змінював.

Приміром, Законом України від 13.05.2010 року № 2181-VI [6] було внесено зміни до ч. 1 чинної на той час ст.19 КАСУ, чим Окружний адміністративний суд міста Києва було позбавлено компетенції розглядати та вирішувати адміністративні справи з приводу оскарження актів Президента України з віднесенням цих справ до компетенції Вищого адміністративного суду України. Навпаки, Законом України від 17 березня 2011 року № 3156-VI [7] внесенням змін до ч. 2 ст. 19 КАСУ до компетенції Окружного адміністративного суду міста Києва було віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ з приводу оскарження рішень Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері державних закупівель. Законом України від 1 липня 2014 року № 1555-VII [8] компетенцію суду додатково було розширено і вирішенням адміністративних справ з приводу оскарження рішень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, а також адміністративні справи за позовом Антимонопольного комітету України у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання.

В тексті ст. 27 КАСУ в редакції Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII було відтворено останню чинну на момент прийняття цього закону редакцію статті 19 КАСУ, а Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» від 15 січня 2020 року № 460-IX [9] до виключної підсудності ОАСК було віднесено адміністративні справи про оскарження актів, дій чи бездіяльності органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів.

На нашу думку, віднесення до компетенції визначеного адміністративного суду такої виключної підсудності створює штучні передумови для суспільного резонансу навколо його процесуальної діяльності в незалежності від її результатів. У випадку прийняття Закону «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва» доречніше було б не утворювати новий Київський міський окружний

адміністративний суд, а розширити повноваження вже діючого Київського окружного адміністративного суду з Київської області додатково і на місто Київ.

Як вбачається з відповідей на запити про публічну інформацію в провадженні Окружного адміністративного суду міста Києва станом на 01.04.2021 року перебувало 42504 справ [10], а в провадженні Київського окружного адміністративного суду - 12667 справ [11]. В попередні періоди в провадженні КОАС перебувало значно менша кількість адміністративних справ: у 2018 році – 7517, у 2019 році – 7788, і лише у 2020 році – 14814. При цьому, відповідно до Наказу ДСА України від 08.08.2017 року № 841 [12] кількісний склад суддів Окружного адміністративного суду міста Києва становить 49 одиниць, а в Київському окружному адміністративному суді відповідно до наказу ДСА України № 104 від 30.07.2014 [13] кількісний склад суддів становить 24 одиниці.

За таких умов очевидно, що задля забезпечення рівномірного навантаження на суддів та своєчасного розгляду і вирішення адміністративних справ навіть тимчасова передача справ з ОАСК потребує збільшення кількісного складу суддів КОАС. Такий шлях удосконалення президентського законопроекту «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва» уявляється найпростішим для реалізації, адже викладення в іншій редакції ст. 2 Розділу I «Загальні положення» та п. 2 Розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» законопроекту передбачатиме певне збільшення кількісного складу в Київському окружному адміністративному суді й лише одну передачу справ до нього від Окружного адміністративного суду міста Києва, а не дві передачі, як це зараз передбачено законопроектом. При цьому, і це найголовніше, такий шлях не потребуватиме зайвих організаційних зусиль та бюджетних витрат потрібних для утворення нового суду.

Більш складним є шлях, який передбачає трансформацію засад законодавчого визначення виключної підсудності з розгляду і вирішення адміністративних справ, передбачених частиною першою статті 27 КАСУ, через зміну юрисдикції цієї категорії справ з територіальної на інстанційну. Так, можливо більш доречним став би перерозподіл компетенції з розгляду справ, зазначених в частині першій статті 27 КАСУ, між Апеляційним адміністративним судом в апеляційному окрузі,

що включає місто Київ, та Верховним Судом. Приміром, адміністративні справи з приводу оскарження нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Національного банку України можна було б віднести до інстанційної підсудності Верховного Суду шляхом внесення відповідних змін до частини четвертої статті 22 КАСУ. Інші адміністративні справи, визначені в частині першій статті 27 КАСУ, в тому числі, з приводу оскарження нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади віднести до інстанційної підсудності апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ та Київську область, шляхом внесення відповідних змін до частини другої статті 22 КАСУ. Наразі таким судом відповідно до Указу Президента України «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29 грудня 2017 року № 455/2017 [14] є Шостий апеляційний адміністративний суд.

При цьому, для оптимізації навантаження на апеляційні адміністративні суди доцільно було б включити до апеляційного округу з юрисдикцією Третього апеляційного адміністративного суду Черкаську область, а Чернігівську область включити до апеляційного округу з юрисдикцією Сьомого апеляційного адміністративного суду, про що обов'язково зазначити в запропонованому законопроекті «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва».

Література:

1. Проект Закону про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71646 (дата звернення 10.05.2021).
2. Питання мережі та кількісного складу суддів адміністративних судів України : Указ Президента від 13 жовтня 2008 року №922/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922/2008#Text> (дата звернення 10.05.2021).
3. Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі : Указ Президента України від 16 листопада 2004 року № 1417/2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004#Text> (дата звернення 10.05.2021).

4. Про визнання таким, що втратив чинність, та відновлення дії деяких указів Президента України : Указ Президента України від 16 жовтня 2008 року №940/2008. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940/2008#Text> (дата звернення 10.05.2021).
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року №2747-IV. Відомості Верховної Ради України.2005. № 35-36. № 37. ст.446.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження : Закон України від 13.05.2010 року № 2181-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. №26. ст.272.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підсудності спорів : Закон України від 17 березня 2011 року № 3156-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. №39. ст.396.
8. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 1 липня 2014 року № 1555-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 34. ст.1173.
9. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ : Закон України від 15 січня 2020 року № 460-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 29. ст.194.
10. Відповідь на запит на публічну інформацію : Лист ОАСК від 05.05.2021 р. № 09-16/17/21.
11. Відповідь на запит на публічну інформацію : Лист КОАС від 07.05.2021 року № 02-47/3830/2021.
12. Кількісний склад суддів Окружного адміністративного суду міста Києва становить 49 осіб. URL : https://adm.ki.court.gov.ua/sud2670/pro_sud/info_sud/862781/ (дата звернення 10.05.2021).
13. Довідка про стан організації діяльності Київського окружного адміністративного суду протягом 2014 року. URL : https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/inform/rez_dovidka14 (дата звернення 10.05.2021).
14. Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах : Указ Президента України від 29 грудня 2017 року № 455/2017. URL :

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО РЕЖИМУ ОПОДАТКУВАННЯ СФЕРИ ІТ В УКРАЇНІ

Киянчук Анжеліка Іванівна

студентка 452 групи юридичного факультету, Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ІТ-індустрія є однією з найперспективніших галузей в Україні. Однак наявна велика проблема – відтік цінних ІТ-кадрів до іноземних держав та створення ними компаній в юрисдикціях інших країн на більш вигідних умовах оподаткування. Наслідки цього: де-юре – ненадходження до бюджету значної кількості грошових коштів (за податковими зобов'язаннями), а де-факто – відсутність підвищення ВВП та покращення рівня життя населення в Україні.

Дослідженням різних аспектів ІТ права та оподаткування в ІТ-індустрії займаються такі автори як: Р.Є. Яремчук, Є.О. Харитонов, О.Е. Сімсон, Р.Є. Яремчук, О.С. Яворської та інших дослідників і практиків.

Зокрема, науковці бачать перспективи у концепції підтримання ІТ-сектора. Так, Р.Є. Яремчук вважає, що на даний час Україна є одним із найперспективніших ринків високих технологій та інновацій в Центральній і Східній Європі, знаходячись у процесі інтеграції українських ринків з ринками країн ЄС, отримує потужний стимул для активного комплексного розвитку власного ІТ-сектора, найрозвинутішого та найбільшого за обсягом сегмента інноваційної економіки в Україні [1].

Цю думку підтримують і законодавці. Так, 15 квітня 2021 року Верховна Рада України ухвалила в першому читанні доопрацьований Законопроект №4303 від 02.11.2020 р. (далі – «Законопроект») [2], який закладає основи для запровадження в країні спеціального податкового режиму для ІТ-галузі – «Дія City». Як зазначає Прес-офіс Міністерства цифрової трансформації, «Дія City» має найкращу у світі систему оподаткування для розвитку ІТ-галузі [3]. Аналіз вищезазначеного спеціального режиму і виступає *метою* даної *статті*.

Податкова система Дія Сіті базується на Законопроекті № 5376 від 14.04.2021 р. (далі – Законопроект № 5376) [4].

Суб'єктом оподаткування, відповідно до Законопроекту, виступає юридична особа, яка має статус *резидента Дія Сіті*. Компанії добровільно набуватимуть статус резидента *Дія Сіті*, якщо відповідатимуть вимогам, які передбачені в законопроекті. Для набуття статусу резидента Дія Сіті юридична особа повинна подати заяву, яка розглядається уповноваженим органом протягом 10 робочих днів з дня її надходження.

Так, базою оподаткування операцій резидента Дія Сіті є грошове вираження об'єкта оподаткування. У разі здійснення операцій, які є об'єктом оподаткування, у формі, відмінній від грошової, базою оподаткування є вартість такої операції, визначена на рівні звичайної ціни.

Спеціальний режим оподаткування резидентів Дія Сіті передбачає можливість переходу ними на оподаткування податком на прибуток підприємств за особливими умовами, що передбачають ставку податку у розмірі 9 % та оподаткування лише низки операцій.

Спеціальний режим оподаткування окремих доходів працівників та гіг-спеціалістів резидентів Дія Сіті передбачає:

Податок на доходи фізичних осіб становить 5 % щодо заробітної плати працівників резидентів Дія Сіті; винагороди гіг-спеціалістів за гіг-контрактами, укладеними з резидентами Дія Сіті; авторської винагороди за створення службового твору та перехід прав на службові твори [5].

Єдиний страховий внесок у розмірі: мінімального страхового внеску – для працівників резидентів Дія Сіті; 22% від розміру бази нарахування єдиного внеску, однак не більше максимальної та не менше мінімальної величини бази нарахування єдиного внеску, встановленої законом – для гіг-спеціалістів резидента Дія Сіті.

Військовий збір, який становить 1,5 %.

Аналізуючи вищенаведене, можна стверджувати, що проект системи оподаткування Дія Сіті – дуже молодий та має багато протиріч, як, наприклад, з податками для працівників-ФОП. Крім того, державні органи повинні здійснити плідну роботу для повернення довіри ІТ-підприємств, тому що згідно зі статистикою, 80% ІТ-спеціалістів проти введення в дію проекту Дія Сіті, оскільки вважають, що в Законопроекті лобіюють виключно приховані інтереси держави [6]. За умови кропіткої роботи над

помилками та застосування принципу «win-win», Дія Сіті зможе успішно реалізуватись на території України.

Література:

1. Р. Є. Яремчук. Основні переваги та загрози для комплексного розвитку ІТ-сектора України від реалізації Угоди про асоціацію з ЄС: Р. Є. Яремчук, О. Г. Коломієць. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. Вип. 5. С. 68-72.
2. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Законопроект народних депутатів України-членів Комітету з питань цифрової трансформації Крячко М.В. та іншими від 02.11.2020 р. № 4303. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298 (дата звернення: 27.04.2021).
3. Запрошення на презентацію Дія City: Стаття Міністерства та Комітету цифрової трансформації України від 31.03.2021 р. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/zaproshuemo-na-prezentatsiyu-diya-city-spetsialnogo-pravovogo-rezhimu-z-naykrashchoyu-u-sviti-podatkovoyu-sistemoyu-dlya-rozvitku-it-galuzi> (дата звернення: 27.04.2021).
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Законопроект народних депутатів України № 5376 від 14.04.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71663 (дата звернення: 27.04.2021).
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування суб'єктів індустрії інформаційних технологій: Законопроект народних депутатів України № 3933 доопрацьований від 25.08.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69599 (дата звернення: 27.04.2021).
6. Результати опитування щодо Дія City: стаття від 10.04.2021 р. І. Яновський. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/what-devs-think-about-diia-city/> (дата звернення: 27.04.2021).

Науковий керівник: Лазарева Наталя Михайлівна, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ: ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧИ МІРА БЕЗПЕКИ?

Рибальченко Анастасія Андріївна

ОР «Бакалавр», студентка 2 курсу Інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Право на пересування осіб є одним з фундаментальних прав людини. Вперше воно було згадано в статті 41 Великої хартії вольностей. Щоправда, офіційним закріпленням цього права варто вважати статтю 13 Загальної декларації прав людини. У даному документі дано визначення права пересування як право особи вільно переміщатися на території конкретної держави та вільно обирати місце перебування, так і право покинути територію будь-якої держави. Даний документ став одним з ключових джерел міжнародного права. У 2000 році було прийнято Хартію основних прав Європейського Союзу, у статті 45 якої вказано, що кожний громадянин Євросоюзу може вільно обирати країну проживання та вільно подорожувати. У конституції США свобода пересування не є прямо прописаною, але впливає зі змісту статті IV розділу 2 абзацу 1, де вказано, що громадянам кожного з штатів надаються всі привілеї і пільги громадян в інших штатах.

Варто зазначити, що історії відомі випадки обмеження цього права. Надзвичайно багато їх було у 2020 році. Наприклад, у період пандемії США заборонило своїм громадянам покидати домівки крім випадків крайньої необхідності та заборону в'їзду в США негромадян цієї держави [4]. З 7 листопада 2020 року Греція заборонила своїм громадянам пересування державою, Італія встановила ідентичні обмеження з 5 листопада до 3 грудня, додавши до цього заборону виходу з будинків з 22:00 до 05:00 без поважних причин. Пересування муніципалітетами заборонила Португалія, побоюючись поширення вірусу напередодні Дня всіх святих. У Словаччині вільне пересування можливе лише за наявності негативного тесту на коронавірус, для інших громадян дозволено покидати домівки лише для купівлі продуктів і ліків, поїздок на похорон, хрещення або догляду за близькою людиною. Республіка Білорусь з 29 жовтня припинила пропуск через свою територію у зв'язку з поширенням інфекції. У Британії на святкування Різдва категорично заборонено

покидати домівки. Список обмежень можна продовжувати, відшуковуючи інші приклади з держав світу.

З одного боку, видається, що такі обмеження суперечать нормативно-правовим актам і є обмеженням прав людини. Насправді право на свободу пересування не є абсолютним. Розглянемо винятки з цього права.

Сіракузькі Принципи Тлумачення Обмежень і Відступів від Положень Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права згадують різні ситуації. У документі вказано, що обмеження прав має бути законним, пропорційним та необхідним.

Першим винятком є оголошення персоною нон грата. Віденська конвенція про дипломатичні зносини у статті 9 вказує, що держава перебування може в будь-який час, не будучи зобов'язана мотивувати своє рішення, повідомити акредитуєчи державу, що глава представництва або будь-кого з членів дипломатичного персоналу представництва є *persona non grata*. Персоною нон грата може бути оголошений будь-який громадянин іноземної держави. Персоні *non grata* заборонено в'їжджати на територію держави, яка це оголосила. Фактично це є обмеженням права на свободу пересування, бо особа не може вільно в'їхати на територію держави або проживати в ній. Варто зазначити, що персоною нон грата оголошують за наявності певних підстав, наприклад екстремістські або принизливі висловлювання про державу, наруга над правами людини, шпіонаж тощо. Отже, підставою для обмеження свободи пересування є оголошення *persona non grata* внаслідок грубих порушень прав людини та відсутності поваги до культури, традицій, історії держави або в принципі неприйнятні висловлювання про конкретну країну.

Другим винятком є заборона пересувань під час спалахів інфекційних захворювань. У даному випадку держави, які вводять обмеження, апелюють до того, що право на вільне пересування може бути обмежено для потреб збереження здоров'я громадськості. У статті 25 Загальної декларації прав людини вказано, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини. У статті 12

Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права згадано про запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними; створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби. Отже, держава може обмежити свободу пересування в період епідемії або пандемії задля того, щоб виконати свої зобов'язання щодо запобігання поширення інфекцій. У цій ситуації держава дбає за здоров'я своїх громадян, зменшуючи контакти між ними та намагаючись зменшити кількість інфікувань. Це є реалізацією державою публічного інтересу її громадян.

Третім випадком є обмеження права пересування у зв'язку з загрозою суспільній безпеці. Сіракузькі Принципи встановлюють, що обмеження, встановлені законом, можуть бути обумовлені необхідністю забезпечити захист суспільної безпеки. Суспільна безпека означає захист від загрози для безпеки людей, їх життя або фізичного здоров'я, а також проти заподіяння серйозного збитку їхньому майну. Прикладом такого обмеження є заборона влади Японії відвідування 20-кілометрової зони навколо атомної станції Фукусіма без відповідного дозволу, отриманого від уповноважених державних органів. При обмеженні права вільного пересування по цій території Японія керувалася великою небезпекою радіації для людського організму та можливістю порушення права власності внаслідок мародерства на території зараженої зони.

Четвертим винятком є оголошення надзвичайного стану. Держава-учасниця може вживати заходів, щодо відступу від своїх зобов'язань по Міжнародному Пакту про громадянські і політичні права, викладених в статті 4, тільки у випадках виняткової і дійсної або неминучої небезпеки, яка загрожує життю нації. Ця небезпека може бути пов'язана з військовими діями або розповсюдженням захворювань. Наприклад 3 листопада 2020 року уряд Угорщини ввів надзвичайний стан, що передбачає введення комендантської години, яка є обмеженням свободи пересування у певний проміжок часу. На даний момент надзвичайний стан з обмеженням пересувань діє у Чехії, Франції, Іспанії та США. Національний закон про надзвичайні ситуації у США прямо дозволяє Президенту обмежувати пересування громадян. Крім того, Президент США може заборонити суднам входити у внутрішні води держави. Цим правом у 1996 році скористався президент Білл Клінтон після нападу військових Куби на американські літаки.

Отже, обмеження свободи пересування є абсолютно допустимим явищем в цивілізованому суспільстві. Щоправда, воно має бути виправданим та викликаним найбільш критичними явищами реальності.

Література:

1. Сиракузские Принципы Толкования Ограничений и Отступлений от Положений Международного Пакта о Гражданских и Политических Правах (1985). Организация объединённых наций. Документ ООН E/CN.4/1985/4, Приложение (1985).
2. Совгиря О.В. Конституційне право. Київ. 2012. – 94 с.
3. Василевич Д.Г. Конституционное право на свободу передвижения и выбор места жительства. Минск, 2007.
4. Трамп подовжив карантин у США через COVID-19. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-trump-podovzhyv-karantyn-u-ssha/30516871.html>
5. Греція вводить жорсткий карантин на три тижні. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/greciya-vvodit-zhorstkiy-karantin-na-tri-tizhni-716169.html>
6. Комендантська година і напівлокдаун: Італія посилила карантин. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/11/4/7116121/>
7. В Італії через COVID-19 запровадили комендантську годину та карантинні зони. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-italiyi-cherez-covid-19-zaprovadili-komendantsku-godinu-ta-karantinni-zoni>
8. Португалія на 5 днів заборонила поїздки країною на тлі коронавірусного антирекорду. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/10/30/7271866/>
9. У Словаччині вільне пересування дозволять лише з негативним тестом. URL: <https://www.dw.com/uk/vilne-peresuvannia-u-slovachchini-dozvoliat-lyshe-z-nehativnym-testom/a-55428137>
10. Білорусь тимчасово закрила наземний кордон для українців. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bilorus-timchasovo-zakrila-nazemnij-kordon-dlya-ukrayinciv>
11. Британія вводить новий локдаун. У чому причина. URL: <https://suspilne.media/89655-britania-vvodit-novij-lokdaun-u-comu-pricina/>

12. Зона в 20 км вокруг "Фукусимы" объявлена запретной. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2011/04/110420_fukushima_no_go_zone
13. Угорщина оголосила надзвичайний стан через ситуацію з COVID-19. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-koronavirus-ugorshchyna-nadzvychnyi-stan/30929424.html>
14. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО НЕМАЙНОВІ ПРАВА ПОДРУЖЖЯ

Базан Ірина

*студентка III курсу Юридичного факультету Західноукраїнського
національного університету*

Укладення шлюбу передбачає собою створення сім'ї, а отже є підставою для набуття подружжям особистих немайнових та особистих майнових прав. Немайн timerими правами подружжя вважаються такі, суть змісту яких не містить матеріального характеру. Тобто, це врегульовані нормами сімейного права відносини з приводу особистих немайнових благ та інтересів осіб, між якими укладено шлюб у встановленому законом порядку.

Випадки зловживання особистими немайн timerими правами одного з подружжя є розповсюдженими, доволі часто зустрічаються у повсякденному житті та реєструються відповідними органами, тому дослідження даного питання є актуальним на сьогодні. Особистим немайн timerим правам подружжя не надають значення, тобто не вважають такими, що потребують захисту, та рівними із майновими правами. На нашу думку, це пов'язано з сформованою у суспільстві правосвідомістю. В аспекті даного питання варто зазначити, що особисті немайн timerові права подружжя є однаково рівними та значимими з особистими майновими.

Сімейний кодекс України встановлює вичерпний перелік немайнових прав подружжя. До них відносяться: право на материнство, право на батьківство, право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності, на фізичний та духовний розвиток, на зміну прізвища, на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї, на особисту недоторканість, обов'язок турбуватися про сім'ю [1].

Із конструкції ст. 49 СК можливо зробити висновок, що право на материнство - не тільки сімейно-правовий конструкт, але й конституційний і навіть цивільний. Проте, перш за все воно підпадає до сфери регулювання сімейного права. Право на материнство є

суб'єктивним сімейним правом жінки як дружини у подружжі. Його зміст становить можливість дружини вирішити чи мати їй дитину, чи ні. При цьому, таке бажання за СК є ультимативним, що значить, якщо чоловік буде виступати проти цього рішення або виявиться нездатним до зачаття дитини через певні проблеми зі своїм організмом (безпліддя), то це може вважатися підставою для розірвання зареєстрованого шлюбу [2, с.7].

Право на батьківство закріплює стаття 50 Сімейного кодексу. Це право включає в себе не лише право визначити факт походження дитини від певного чоловіка, але й способи гарантування захисту цього права з боку держави. Аналогічно з правом на материнство до права батьківство визначається за підставою до розірвання шлюбу і випадок, коли є відмова дружини від народження дитини або нездатність її до народження дитини (безпліддя).

Наступним є право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Індивідуальність особи - це неповторна своєрідність людини. Чоловік і дружина мають рівне право на повагу до своєї індивідуальності, своїх звичок, уподобань. Змістом даного права є поведіння кожного з подружжя таким чином, щоб не принижувати, пригнічувати індивідуальність іншого, а також не заважати прояву іншого як окремої особистості. В даному контексті мова йде конкретно про ті звички та уподобання, які не суперечать інтересам сім'ї.

Особливо закон виділяє обов'язки подружжя, пов'язані з турботою про сім'ю. Так, згідно зі ст. 55 СК України, дружина та чоловік зобов'язані спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги. Кожен із подружжя зобов'язаний утверджувати в сім'ї повагу до матері та батька. Дружина та чоловік відповідальні один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній, зобов'язані спільно дбати про матеріальне забезпечення сім'ї. Варто зазначити, що ці норми носять декларативний характер, мають вид моральної заповіді. В них, по суті, названо моральні обов'язки подружжя одного перед іншим. Подібні правила є необхідними для створення гармонійних відносин у сім'ї, закріплених повагою. Оскільки турбота про сім'ю передбачає дії та вчинки в її інтересах, тобто тим самим підсилює важливість інших немайнових прав подружжя і окремо повагу усіх членів сім'ї один до одного [4, с. 50]

Особисті немайнові права подружжя дають змогу кожному із них бути рівними та самодостатніми особистостями у такому союзі, діючи в інтересах сім'ї. Наприклад, право на розподіл обов'язків та право на фізичний і духовний розвиток розвіюють стереотипи, які склалися в суспільстві щодо сімейних відносин. Тим самим закріплюють можливість кожного із подружжя розвиватися, займатися улюбленими справами та відчувати себе щасливими, при цьому інший повинен поважати таке право, підтримувати та не перешкоджати його здійсненню.

На думку С.В. Ясечко, «правочини щодо особистих немайнових благ можуть вчинятися і такі правочини можуть спрямовуватися не тільки на виникнення і припинення, а й на зміну немайнових наслідків. І те, що в юридичній літературі зазначається неможливість вчинення таких правочинів, вказує не на відсутність у них юридичної сили, а лише на відсутність правового механізму» [3, с. 199].

Варто зауважити, що Сімейний кодекс не передбачає чітко встановлених санкцій за невиконання подружжям особистих немайнових обов'язків. Однак зловживання одним із подружжя особистими правами чи обов'язками, очевидне нехтування інтересами сім'ї, а також ігнорування чи перешкоджання здійсненню іншим з подружжя його особистих немайнових прав може бути підставою для розірвання шлюбу, а в окремих випадках тягне для одного з подружжя – правопорушника негативні наслідки в майновій сфері. Наприклад, зменшення його частки у спільному майні у разі його поділу (ч. 2 ст. 70 СК).

Отже, особисті немайнові права подружжя є важливою складовою подружнього життя. Жоден із подружжя не має право перешкоджати їх реалізації іншим. Основою регулювання особистих немайнових відносин подружжя є гарантовані СК особисті права та обов'язки. Вони необхідні не лише для вирішення питань щодо місця проживання, визначення материнства та батьківства, встановлення обов'язку невтручання у свободу фізичного та духовного розвитку осіб з подружжя, а також для регулювання великої кількості інших загальних і побутових питань. Оскільки в основі особистих немайнових правовідносин подружжя лежить правовий статус кожного з подружжя - забезпечена законом можливість набуття та реалізації особистих і майнових прав подружжя з метою зміцнення сім'ї, виховання дітей і досягнення особистого щастя.

Література:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 25.04.2021р.).
2. Міністерство юстиції України. Характеристика особистих немайнових прав подружжя за сімейним кодексом України. Одеса, 2016. URL: <https://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/np.pdf> (дата звернення: 25.04.2021р.).
3. Ясечко С.В. Механізм набуття деяких особистих немайнових прав. *Проблеми подальшого вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Ч.Н. Азімова. Харків, 2017. С. 196–199.
4. Байрачна М.І. Загальна характеристика особистих немайнових прав подружжя. *Право і суспільство*. №2. Київ, 2019. С. 48-52.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.04.2021 р.).

Науковий керівник: Бутрин-Бока Наталія Степанівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет

ІСТОРІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ З ПИТАНЬ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Невечера Софія Анатоліївна

студентка факультету соціології і права, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Формування та розвиток українського законодавства про реєстрацію юридичних осіб тісно пов'язані з історичними характеристиками соціально-економічного розвитку нашої країни.

Досліджуючи походження законів та підзаконних актів про реєстрацію юридичних осіб в Україні, слід зазначити, що ідея юридичної особи як суб'єкта цивільного права належить римським юристам, хоча це

поняття і не застосовувалося ними. Однак римське право закріплювало багато своїх положень за необхідністю розширення сфери цивільно-правових дисциплін за допомогою спеціальних організацій, профспілок та асоціацій, створених, підтверджених та розвинених окремими громадянами.

Поняття юридичної особи з'явилося у ранньому середньовіччі для опису конкретного об'єднання, яке може бути визнане державою і яке необхідно нею визнавати.

Першу концепцію юридичної особи запропонував Папа Інокентій IV, який ще у 1245 році написав, що юридична особа існує лише як поняття і завдяки фікції, вона не наділена тілом, а отже і не володіє волею.

Ф.К. Савіні провів перші капітальні наукові дослідження щодо юридичних осіб у середині XIV століття, що ознаменувалися надалі як «теорія фікції», оскільки волею, свідомістю, тобто властивостями суб'єкта права володіє тільки людина, але ж з іншого боку майнові права можуть належати не тільки окремій особі, а й союзу, корпорації.

Тобто, як бачимо, законодавства держав ще стародавніх часів визнають за такими союзами властивості суб'єкта права, а отже, звертаються до юридичної фікції.

Теорія реальності юридичних осіб, більше відома як органічна теорія передбачає ще один напрямок доведення колективної форми. Ця теорія пов'язана з іменами німецьких юристів XIX століття, один із яких - Гірке. Він розглядав юридичну особу як «реально існуючий суб'єкт права, необхідний для нормального функціонування держави, як союзну особу. Така союзна особа є визнана правопорядком діяльність людського об'єднання. Союз виступає як щось відмінне від людей, які в нього входять і є суб'єктом права [1]. І на нашу думку саме таке визначення є досить коректним та обґрунтованим, адже юридична особа є юридичною фікцією, тобто в природі такої особи насправді не існує.

Щодо нашого вітчизняного законодавства, то Сагайдак Ю. В. зазначав, що в Україні закони та нормативно-правові акти торговельної (комерційної) діяльності мають глибоке історичне походження. І першим офіційним джерелом, яке дало нам право говорити про давній досвід України у торгових відносинах, були закони та договори Київської Русі.

В Київській Русі населення поділялося на кілька категорій. У такій соціальній ієрархії особливе місце займали «купці» [2].

Можемо підсумувати, що з розвитком національних феодальних відносин розпочався процес встановлення механізму контролю за купцями та їх ідентичністю, а потім встановлено цей механізм і для приватних осіб, надавши їм конкретні економічні права та встановивши порядок угод, який можна назвати встановленням процедури «легалізації» їх діяльності.

За час існування Радянського Союзу термін «торгівля» замінювався на термін «народне господарство». Більше того, на певних етапах розвитку радянської країни, діяльність, пов'язана із отриманням прибутку, всіляко переслідувалася, вважалась незаконною та каралась.

За тих часів держави-члени СРСР приділяли мало уваги торгівлі чи комерційному праву, тому ми вважаємо за доцільне перейти відразу до етапу створення незалежної України наприкінці 20 століття.

24 серпня 1991 р. Верховна Рада прийняла «Акт проголошення незалежності України». І цей документ став поворотною віхою в новітній історії українського народу та країни. Цим нормативно-правовим актом стверджувалося «створення самостійної Української держави– України», що є неподільною і недоторканною і на території якої мають чинність лише Конституція і закони України [3].

Однією з найважливіших змін у галузі підприємницької діяльності є прийняття низки приватизаційних законів у 1992 році: Закони України: «Про приватизацію майна державних підприємств» від 04.03.1992 (втрата чинності – з 07.03.2018) [4], «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 06.03.1992 (втрата чинності – з 07.03.2018) [5], «Про приватизаційні папери» від 06.03.1992 (чинний) [6].

Ці закони передбачають порядок приватизації державного майна та правила випуску й конвертації цінних паперів у процедурі продажу такого майна в порядку приватизації, у результаті чого зроблено перші кроки до створення недержавних юридичних осіб, зміни організаційно-правових форм власності колгоспів, підприємств споживчої кооперації. Доповненням до зазначених законів стало видання Указу Президента України «Про холдингові компанії, що створюються у процесі корпоратизації і приватизації» від 11.05.1994 (втрата чинності – 29.07.2007), яким визначено питання створення, діяльності й ліквідації холдингових компаній [7].

Крім того, важливим кроком на шляху розвитку законодавства про юридичні особи було прийняття Закону України «Про банкрутство» від 14.05.1992 (втрата чинності – 30.06.1999) [8], що визначав умови й порядок визнання юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності банкрутами з метою задоволення претензій кредиторів.

Державна реєстрація юридичної особи як процедура фіксації її наміру здійснювати систематичну, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку вперше була регламентована в Україні Законом України «Про підприємництво» (Закон втратив чинність з 01.01.2004 року, крім статті 4, на підставі Кодексу № 436-IV від 16.01.2003, ВВР, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144), прийнятого Верховною Радою України 7 лютого 1991 року [9].

Н.О. Саніахметова вважає, що «державна реєстрація є загальною умовою здійснення підприємницької господарської діяльності будь-яким її суб'єктом незалежно від його організаційно-правової форми і виду здійснюваної діяльності» [10, с. 149].

У період з 1991 року по грудень 1993 року процедура державної реєстрації суб'єктів підприємництва насправді регулювалася лише статтею 8 Закону України «Про підприємництво» [9], в якій зазначалося, що державна реєстрація підприємництва проводиться у виконавчому комітеті районної, міської, районної в місті Ради народних депутатів за місцем діяльності або проживання, якщо інше не передбачено законодавчими актами Української РСР.

Знання про те, як, коли і ким приймалися нормативно-правові акти, що регулюють створення юридичних осіб, є досить важливим, адже це розширить можливості вітчизняних правників у реформуванні та вдосконаленні чинного законодавства України.

У період з 1996 по 2000 рр. були внесені суттєві зміни в керівні принципи корпоративного законодавства та видані нові закони, які були власне вже спрямовані на правове регулювання створення та припинення діяльності юридичних осіб.

Зокрема, було внесено значні зміни до Закону України «Про господарські товариства», удосконалено законодавство про цінні папери, особливо щодо випуску й обігу акцій.

У даний час в Україні процес реєстрації юридичних осіб регулюється переважно великою кількістю нормативно-правових актів, серед яких можна особливо виділити Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», Закон України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про господарські товариства», Кодекс України з процедур банкрутства та ін.

Необхідність перегляду підходів до реєстрації юридичних осіб в нашій державі виникла у зв'язку з соціально-економічними змінами в суспільстві. Перш за все законодавчими актами були врегульовані відносини щодо державної реєстрації юридичних осіб, а також питання щодо припинення їхньої діяльності.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що більш ніж за столітню історію становлення, чинні норми, які регулюють питання створення та реєстрації юридичних осіб, є певним чином імплементацією світового досвіду з огляду на стрімкі євроінтергаційні процеси та прагнення лібералізації національного законодавства, з більш чітким та структурованим адаптуванням національного законодавства до викликів сучасності.

Література:

1. Юридична особа: поняття, суть і ознаки URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9215/>
2. Блащук Т.В. Особливості участі юридичних осіб публічного права у цивільних правовідносинах / Т.В. Блащук // Приватне право і підприємництво. – Вип. 8. – 2009. – С. 51-56
3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України; Акт від 24.08.1991 № 1427-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991, № 38, ст.502 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
4. Про приватизацію майна державних підприємств: Закон України від 04.03.1992. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992, N 24, ст.348 (втрата чинності від 07.03.2018, підстава - 2269-VIII) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-12/ed19920304#Text>
5. Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію): Закон України від 06.03.1992 № 2171-ХІІ. *Відомості*

Верховної Ради України (ВВР). 1992, № 24, ст. 350 (втрата чинності – з 07.03.2018) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2171-12#Text>

6. Про приватизаційні папери: Закон України від 06.03.1992 № 2173-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992, № 24, ст. 350 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-12#Text>

7. Стратюк О. М. Етапи становлення законодавства про припинення підприємницьких юридичних осіб URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_1/38.pdf

8. Про банкрутство: Закон України від 14.05.1992 № 2343-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992, N 31, ст.440 (втрата чинності – 30.06.1999) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19920514#Text>

9. Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 № 698-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991, № 14, ст.168 (Закон втратив чинність з 01.01.2004 року, крім статті 4, на підставі Кодексу № 436-IV від 16.01.2003, ВВР, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>

10. Слободська І. А. Особливості створення та діяльності юридичних осіб за чинним законодавством України URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Наука/Наукovid_jurnal/2019/statji_n_1_50_2019/23.pdf

Науковий керівник: Бежевець Алла Михайлівна, старший викладач кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ СВІДКІВ В СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ

Гутник Євгенія Степанівна

*студентка 3 курсу юридичного факультету Запорізького національного
університету*

Показання свідка є важливим доказом у кримінальному провадженні, оскільки можуть містити інформацію, без якої доказів в сукупності не буде достатньо для встановлення об'єктивної істини.

Надання показань свідком в суді є відображенням принципу безпосередності судового розгляду, наданого у ст. 23 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК): суд досліджує докази безпосередньо; показання учасників кримінального провадження отримує усно. Основною для висновку суду можуть бути лише показання, які він сприймав безпосередньо [1].

Вивченням цього питання займалися О. Ю. Костюченко, В. Лушпієнко, Н. М. Максимишин, Я. Помаз, та інші науковці.

За КПК можна визначити декілька видів допитів: прямий, перехресний та допит кількох осіб. За дефініцією із теорії прямий допит – це допит одного свідка, що проводиться стороною, яка викликала свідка (допит свідка обвинувачення прокурором, потерпілим; допит свідка захисту захисником, обвинуваченим) [2]. Перехресний допит проводиться протилежною стороною після прямого допиту.

Відповідно до ст. 349 КК суд з урахуванням думки учасників справи, у тому числі визначеній у вступній промові, визначає порядок дослідження доказів. Свідки обвинувачення допитуються першими, потім – свідки захисту. Для забезпечення справедливості судового розгляду недопустимим є ігнорування клопотання про виклик свідка захисту. ЄСПЛ (у справі «Перна проти Італії») встановлює, що для відмови в задоволенні клопотання суд має встановити: 1) чи надано обґрунтування для виклику; 2) чи порушить справедливість провадження відмова суду.

Суди мають розглянути доречність обставин, які свідок може підтвердити, та надати достатні підстави для відмови від виклику [3].

Окрім того, в судовому розгляді може бути первинний або повторний допит. За клопотанням свідка сторони, або за ініціативою суду, свідок може бути допитаний повторно, зокрема, якщо він раніше не надавав показання стосовно певних обставин.

За місцем допиту свідка виділяють: допит в залі судового засідання; допит з використанням технічних засобів з іншого приміщення для забезпечення безпеки; допит в режимі відеоконференції.

Для всіх видів допиту характерні такі дії:

1) встановлення відомостей про особу. Винятком є заборона вимагати від особи, до якої застосовані заходи безпеки, надання її дійсних даних (п. 9 ч. 1 ст. 65 КПК). Нерозголошення конфіденційної інформації про особу регулюється Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»;

2) з'ясування стосунків свідка з обвинуваченим та потерпілим. Як слушно зазначає В. Лушпієнко [4], відносини можуть впливати на достовірність показань свідка. До інформації долучається ставлення свідка до обвинуваченого (симпатія або антипатія) – ці фактори мають значення під час оцінки доказів судом;

3) з'ясування, чи зрозумілі свідку права та обов'язки, роз'яснення у разі необхідності;

4) складання присяги свідком;

5) контролювання судом ходу допита свідка. КПК визначає серед підстав уникнення зайвого витрачання часу для вирішення справи в розумні строки, однак основною причиною є необхідність захисту свідків від образи, порушень правил допиту, психологічного тиску, прихованих погроз;

6) інші заходи, спрямовані на упередження впливу сторонніх осіб на свідка: заборона спілкуватися допитаним та недопитаним свідкам; за клопотанням свідка або сторони - видалення вже допитаного свідка із зали засідань на час допиту.

Після приведення до присяги свідка головуючий пропонує йому самостійно розповісти про відомі обставини. При цьому свідок може розповісти про факти в тій послідовності, в якій він їх сприймав; наголосити на фактах, які здаються йому важливими для вирішення

справи. Сторони не мають права втручатися в розповідь свідка, оскільки вони ставлять питання після її завершення [5].

Коло питань, які можуть бути поставлені свідку у зв'язку із обставинами справи, у КПК не обмежується. За ч. 8 ст. 352 КПК суд може зняти питання за протестом сторони, якщо воно не стосується суті провадження. Н.М. Максимішин класифікує запитання на такі види: а) про обставини, які свідок не виклав у своїй розповіді; б) спрямовані на уточнення фактів; в) викликають асоціації з подією, яка з'ясовується, що допомагає пригадати обставини; г) контрольні запитання для перевірки правильності відомостей, тощо [5]. Навідні питання заборонені під час прямого допиту, але їх можна ставити під час перехресного допиту.

О. Ю. Костюченко [2] та В. Лушпієнко [4] вказують, що основною метою перехресного допиту є дискредитація свідка протилежної сторони (тобто доведення, що свідок не заслуговує на довіру) та його свідчень. Допустимим при цьому є використання навідних питань, щоб довести недостатність показань свідка для підтвердження обставин, на які посилається сторона, що викликала свідка. Помилковість показань свідка також враховується судом під час оцінки доказів та надає перевагу протилежній стороні, оскільки свідок може бути впевнений у правдивості показань, однак через певні обставини (стрес, забування через певний проміжок часу) плутатися у свідченнях. В даному випадку сумлінна помилка відрізняється від надання завідомо неправдивих свідчень, за які передбачена кримінальна відповідальність [2].

Згідно з практикою ЄСПЛ (справа «Боець проти України») обвинувачений має право бути присутнім під час допиту свідків, перевірити точність і достовірність їх показань. Якщо показання відсутніх на судовому розгляді свідків визнаються допустимим доказом, то право обвинуваченого на справедливий суд є порушеним, і він опиняється в невідповідних умовах [6]. В сучасній редакції КПК суд не має права визнавати допустимим доказом свідчення відсутніх свідків, у тому числі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них (ст. 95 КПК). Виняток становить лише допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні, що регламентується ст. 225 КПК та проводиться за наявності виняткових обставин (тяжка хвороба особи, небезпека для життя та здоров'я, тощо) [1].

Таким чином, постає проблема відсутності важливого доказу – показань свідка у разі його раптової смерті або з інших поважних причин (наприклад, перебування свідка в іноземній державі та неможливість одержати докази під час міжнародного співробітництва). Раніше було можливо визнати допустимими показання свідка, який не зміг бути присутнім на засіданні з поважних причин, за наявності урівноважуючих доказів (наприклад, справа «Сітневський та Чайковський проти України») [7].

Варто зазначити, що анонімність свідка у зв'язку із застосуванням до нього заходів про забезпечення кримінального провадження ускладнює проведення перехресного допиту та спростування показань через відсутність відомостей про особу свідка, пов'язані з цим обставини – зв'язок з обвинуваченим, місце перебування, тощо. Зокрема, у ст. ч. 2 ст. 96 КПК перелічені засоби доведення недостовірності показань свідка: сторона має надати показання або документи, які підтверджують його негативну репутацію. Наприклад, засудження за обман, шахрайство або неправдиві показання є підтвердженням можливої нечесності свідка. Надати такі дані неможливо, не знаючи нічого про особу свідка.

Для з'ясування причин розбіжності показань суд може призначити одночасний допит двох або більше допитаних учасників провадження. Цей механізм є дієвим для визначення свідка, що дає неправдиві показання. На початку допиту з'ясовується, чи знають викликані особи одна одну, що неможливо зробити при допиті анонімного свідка. Оголошення показань, наданих на попередніх допитах, можливе лише після надання показань в ході одночасного допиту.

Таким чином, внаслідок аналізу положень КПК, можна зробити висновок: сучасна система виклику та допиту свідків має декілька важливих прогалин.

По-перше, варто доповнити КПК статтею, яка містить наведені в роботі рекомендації ЄСПЛ стосовно підстав відмови в клопотанні виклику свідка захисту.

По-друге, відсутня конкретизація, як саме суддя має контролювати хід допиту свідка. Доцільним буде уточнити, що суддя має право втрутитися в хід допиту свідка за наявності образ, психологічного тиску, погроз та вимагати від особи, яка ставить питання, припинити ці дії; за невиконання вимог суду може накладатися грошове стягнення.

По-третє, можна доповнити КПК нормою про можливість визнання допустимим показань відсутнього на засіданні свідка у виняткових випадках, що унеможлиблюють прибуття до суду (смерть, перебування в іноземній державі, служба в Збройних Силах України, участь в Операції об'єднаних сил чи подібних операціях, тощо).

По-четверте, до КПК треба окремо внести положення щодо допиту анонімного свідка – обмежити з'ясування стосунків з обвинуваченим або з іншим учасником справи, якщо це потребує розкриття місця роботи, посади, місця проживання свідка, його родини.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Костюченко О. Ю. Особливості проведення прямого та перехресного судового допиту свідків і потерпілих. *Вісник кримінального судочинства*. № 1/2015. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2015_Kostyuchenko.pdf
3. Практика ЄСПЛ. Український аспект. URL: <https://www.echr.com.ua/yespl-viznachiv-tri-skladovi-realizaci%D1%97-prava-obvinuvachenogo-dopituvati-svidkiv/>
4. Лушпійенко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду в кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №3. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/60.pdf>
5. Максимішин Н.М. Судовий допит: процесуальне і криміналістичне дослідження: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Львів, 2016. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Дисертація-21.pdf>
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Боець проти України». Страсбург. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c64#Text
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Сітневський та Чайковський проти України». Страсбург. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b91#Text

Науковий керівник: Єна Ірина Вікторівна; кандидат юридичних наук, доцент, Запорізький національний університет

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Ухач Володимир Васильович

*студент III курсу юридичного факультету Західноукраїнського
національного університету*

При розслідуванні різноманітних видів злочинів, особливо тяжких, зокрема умисних вбивств, розбійних нападів, вимагань, захоплення заручників, незаконного виготовлення зброї, боєприпасів, вибухівок, наркотичних засобів або психотропних речовин, документів, печаток та ін., нерідко виникає необхідність, окрім перевірки та уточнення показань підозрюваних та обвинувачених, проводити деякі експериментально-дослідницькі дії. Проведення випробувань може бути спрямовано на встановлення можливості сприйняття особою певних фактів або явищ, здійснення нею конкретних дій, наявності або відсутності певних вмінь й навичок та ін. Проведення таких експериментальних дослідів здійснюється за допомогою такої слідчої дії як «слідчий експеримент» [2].

Ця слідча дія є сильним психологічним засобом впливу на його учасників, оскільки отримані результати наочно свідчать про можливість або неможливість існування певного явища чи події, а спростувати їх підозрюваним (обвинуваченим) буває досить важко. Тому слідчий експеримент – це необхідний, часто незамінний спосіб перевірки й отримання нових доказів [3].

Дослідженням даної тематики присвятили свої праці такі науковці як: Ю. А. Комісарчук, Є. О. Гусаченко, Ю. А. Чиплинська, Н. З. Рогатинська та ін.

Метою роботи є дослідити поняття, підстави слідчого експерименту, а також з'ясувати особливості процесуального порядку його проведення.

Як зазначає Комісарчук Ю. А., основною метою проведення слідчого експерименту є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; сутність слідчого експерименту полягає у відтворенні дій, обстановки, обставин певної події, а також проведенні необхідних дослідів чи випробувань; підставами для здійснення слідчого експерименту є

наявність відомостей, перевірка і уточнення яких має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [1].

Типові підстави для проведення слідчого експерименту:

1) слідчий експеримент для перевірки можливості бачити у зазначених умовах.

2) слідчий експеримент для перевірки можливості чути в конкретних умовах. У деяких випадках під час виконання слідчого експерименту на відкритій місцевості важливо встановити силу та напрямок вітру в момент події злочину, а також наскільки суттєво ці чинники впливають на можливість почути;

3) слідчий експеримент для перевірки можливості проникнути крізь певний отвір та вийняти через нього ті чи інші предмети. Таким експериментом повинна бути встановлена і об'єктивна можливість учинення дій (проникнення, витягування), і суб'єктивна здатність на це певної особи або осіб. Важливо з'ясувати, чи може предмет певної конфігурації та обсягу влізти у цей отвір, а також чи може вказана особа проникнути через виявлений пролом;

4) слідчий експеримент для перевірки можливості вчинення якоїсь дії за певний проміжок часу. Під час здійснення такого експерименту головним чинником є час, оскільки викликає сумнів не факт можливості вчинення певних дій, а час, упродовж якого вони були вчинені;

5) слідчий експеримент для встановлення спеціальних і професійних навичок особи. Такі експерименти рекомендують проводити тоді, коли обвинувачений або свідок стверджує, що володіє можливістю виконати ту чи іншу роботу [1].

До участі в слідчому експерименті можуть бути залучені: підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок, захисник, представник, за необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста [5].

Застосування під час проведення слідчого експерименту технічних засобів фіксації значно підвищує його інформаційну цінність. Під час проведення цієї слідчої дії закон надає право слідчому, прокурору або за їх дорученням залученому спеціалісту проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу [4].

Для проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор зобов'язані запросити не менше двох незаінтересованих осіб – понятих. Винятком є випадки застосування безперервного відеозапису проведення слідчого експерименту.

Слідчий експеримент може бути проведений не в усіх випадках. Неприпустимо проведення експериментів, які:

- 1) принижують гідність людини;
- 2) загрожують життю або здоров'ю учасників експерименту або інших осіб;
- 3) загрожують майну або можуть призвести до значних матеріальних збитків.

Результати слідчого експерименту повинні розглядатися лише в сукупності з іншими матеріалами розслідуваної кримінальної справи. Як правило, вони або підтверджують, або спростовують існуюче в слідчого припущення, або самі стають базою для знову виникаючого припущення про факт або явище. Щоб результати експерименту могли служити підставою або спростуванням версії, що фігурувала в справі, висновки слідчого або суду з результатів експерименту повинні бути достовірні, тобто дійсні, повинні відображати об'єктивно існуючу дійсність. У тому випадку, якщо результати експерименту служать базою для висування нової версії, нового припущення про факт або явище, то висновки зроблені з них, можуть бути як достовірними, так і ймовірними [6].

Висновки. Слідчий експеримент входить до слідчих (розшукових) дій, які мають лише перевірний характер. Під час його здійснення зазвичай застосовується лише фіксація та дослідження фактичних даних, які, в свою чергу, підтверджують або спростовують наявність певних фактів, що мають значення для кримінального провадження [3].

Основними цілями проведення слідчого експерименту є: 1) перевірка та ілюстрація зібраних доказів; 2) перевірка та оцінка слідчих версій; 3) встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; 4) отримання нових доказів.

Література:

1. Комісарчук Ю. А. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2014. № 3. С. 248 – 260.

2. Чиплинська Ю. А. Проблемні питання слідчого експерименту. *Право і суспільство*. 2014. №1. С. 249 – 254.
3. Рогатинська Н. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 149 – 153.
4. Кірпач І. С. Завдання слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Митна справа*. 2013. № 3. С. 233.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 18. 04. 2021 р.).
6. Чернецький О. К. Результати слідчого експерименту, та їх доказове значення. *Наукові записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2013. № 1 С. 464–471.

Господарське право. Господарське процесуальне право. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. Фінансове право. Банківське право

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Калаченкова Катерина Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права

Донецького національного університету імені Василя Стуса

Петренко Ольга Олегівна

студентка 3 курсу юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса

Господарсько-правова відповідальність є досить важливим механізмом і невід'ємною складовою в організації та впорядкуванні господарської діяльності держави. Вона являється важливою формою регулювання відносин в сфері господарювання та найбільш ефективним на сьогодні засобом попередження правопорушень у даній сфері. Зокрема, господарсько-правова відповідальність є однією із видів юридичної відповідальності, яка має свої особливості на відміну від інших видів відповідальності, що зумовлює її подальше дослідження.

Відповідне питання стало основою для дослідження у таких працях теоретиків права: Р.Б. Шишки, К.О Рябова., Л.В. Мілімко, Т.І. Моргунова, О.А. Заярний, В.С. Щербина, Г.В. Пронська, С.І. Юшина та інші.

Господарсько-правова відповідальність є комплексним правовим інститутом господарського права, предметом регулювання якого є господарські правопорушення. Це різновид юридичної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань суб'єктами господарської діяльності, якій притаманні ознаки як юридичної відповідальності загалом, такі як: 1) наявність правопорушення як конкретного факту поведінки; 2) наявність правової основи; 3) використання державного примусу; 4) настання певних негативних наслідків для правопорушника, що мають особистий, майновий, організаційний характер; 5) наявність особливої процесуальної форми

реалізації відповідальності, так і свої особливі, притамані тільки їй властивості.

Відповідно до ст. 216 Господарського кодексу України (далі – ГК України) учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених ГК України, іншими законами та договором. Зі змісту наведеної норми можна сформулювати наступне визначення, а саме господарсько-правова відповідальність – це відповідальність за правопорушення у сфері господарювання, що застосовується виключно до відповідних правовідносин. Зважаючи на те, що чинне законодавство України не містить чіткого визначення господарсько-правової відповідальності, в юридичній літературі науковці тлумачать це визначення по-різному.

Зокрема, К.О. Рябова та Ю.В. Галайко під господарською відповідальністю визначають це як майнові та організаційні за змістом і юридичні за формою заходи впливу, які застосовуються у разі вчинення учасниками господарських відносин господарського правопорушення [1].

Можна погодитись із думкою Р.Б. Шишки, що господарсько-правова відповідальність полягає у застосуванні господарських санкцій, що забезпечуються державним примусом та виражається в суспільному осуді правопорушника та позбавлення його відповідного права [2].

Крім того, деякі автори, наприклад Л.В. Мілімко, визначає господарсько-правову відповідальність, як несення суб'єктами господарювання несприятливих економічних і (або) правових наслідків у результаті застосування до них передбачених законодавством санкцій за господарські правопорушення [3].

Чимало науковців розглядають поняття «господарської відповідальності», як правовідносини, що виникають виключно внаслідок вчинення правопорушення відповідними суб'єктами господарювання або ж за участі органів державної влади, місцевого самоврядування, наслідком чого є настання відповідальності передбаченими відповідними господарсько-правовими санкціями (майнового/організаційного характеру) [4].

Тому можемо виокремити такі загальні ознаки господарсько-правової відповідальності: 1) суб'єктний склад даного виду

відповідальності можуть складати як юридичні особи/суб'єкти господарювання так і особи, що не займаються підприємницькою діяльністю (наприклад, у разі несвоєчасного сплачування внесків до статутного фонду господарського товариства - згідно з ч.3 ст. 88 ГК України); 2) така відповідальність є реакцією на протиправну поведінку суб'єкта господарювання, яка може виражатися у конкретному факті (недостача поставленого товару, псування або знищення товару) або порушенні правил здійснення господарської діяльності (порушення ліцензійних умов провадження господарської діяльності, порушення вимог економічної конкуренції тощо); 3) значення такого виду відповідальності становить майновий вплив на суб'єкта з метою зменшення його благ, як міри відповідальності за факт правопорушення. Але є певні виключення, а саме у випадку застосування для відповідальності адміністративно-господарських санкцій організаційного характеру.

Однією з характеристик господарської відповідальності є те, що для її застосування суб'єкт для захисту своїх прав повинен спершу довести, що має місце факт правопорушення та збитки і їх розмір, що завданні таким; надати підтвердження, що поведінка іншої сторони\сторін правовідносин є протиправною; взаємозв'язок між діянням винної сторони і збитками (причинновий зв'язок), а також відсутність своєї вини у наслідках і вчинення дій для запобігання чи зменшенні розмірів збитків.

Останньою, але не менш важливою ознакою можна визначити, що господарсько-правова відповідальність забезпечується державним примусом, що виражається у реалізації заходів відповідальності судовими або іншими державними органами (згідно із ч. 5 ст. 231 ГК України у разі недосягнення згоди між сторонами щодо встановлення та розміру штрафних санкцій за порушення зобов'язання спір може бути вирішено в судовому порядку за заявою заінтересованої сторони).

Окрім того, слід звернути увагу й на іншу проблематику, а саме співвідношення категорій «відповідальність» і «господарські санкції». Згідно із ч. 1 ст. 217 ГК України господарськими санкціями вважаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки. Аналізуючи положення ч. 1 ст. 216 та ч. 1 ст. 217 ГК України, можна стверджувати, що поняття «господарсько-правової

відповідальності» розкривається через поняття «господарські санкції», тобто правовим засобом реалізації відповідальності у сфері господарювання виступають господарські санкції.

Т.І. Моргунова вказує, що господарсько-правова відповідальність включає у себе господарські санкції, що утворюють відповідальність у нормативному розумінні цього поняття [5].

На підставі вищенаведеного, можна дійти висновку, що господарсько-правова відповідальність та господарські санкції співвідносяться як загальне та спеціальне. Проведений аналіз дозволяє визначити господарсько-правову відповідальність як захід господарського впливу до суб'єктів господарювання як наслідок вчинення ними господарського правопорушення в результаті якого, такі суб'єкти понесуть негативні майнові наслідки у здійсненні господарської діяльності. Тобто, господарсько-правова відповідальність виступає як межа між законністю та порушенням, у разі перетину якої до суб'єкта господарювання буде застосовуватися відповідний захід впливу.

Література:

1. Рябова К. О. та Галайко Ю. В. Особливості господарсько-правової відповідальності. 2018. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/33017/1/%d0%a0%d1%8f%d0%b1%d0%be%d0%b2%d0%b0%20%d0%9a.%d0%9e.%2c%20%d0%93%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d0%b9%d0%ba%d0%be%20%d0%ae.%d0%92..pdf>.
2. Шишка Р. Б. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1. С. 129-133.
3. Мілімко Л. В. Господарсько-правова відповідальність: ознаки, процедура застосування. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. № 1(38). 2016. С. 145-148.
4. Мілімко Л.В. Особливості господарсько-правової відповідальності за екологічні правопорушення. *Економіка природокористування: стан, проблеми, перспективи*. (Ірпінь, 13-20 березня 2017 р.). Ірпінь: УДФСУ. С. 122-129.

5. Моргунова Т. І. Господарські санкції як правовий засіб відповідальності у сфері господарювання. Юридичний бюлетень: наук. журн. редкол.: О. Г. Предместніков та ін. Одеса: ОДУВС, 2020. Вип. 14. С. 110-116.

**ДО ПИТАННЯ ПРО ДОГОВОРИ ЩОДО РОЗПОРЯДЖАННЯ
МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ НА ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА**

Носінський Владислав Ігорович

*магістр, Національний університет біоресурсів і природокористування
України*

На сьогоднішній день договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, в тому числі й на об'єкти патентного права, набувають усе більшого поширення та актуальності. Розпорядження майновими правами на використання винаходів, корисних моделей і промислових зразків, а також їх відчуження здійснюється шляхом укладання договору між двома або більше сторонами. Укладання договору є вольовим актом, який спрямований на встановлення, зміну або припинення правовідносин щодо розпорядження чи володіння об'єктами патентного права. Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) встановлює правила та порядок укладання договорів на передачу майнових прав на винаходи, корисні моделі і промислових зразків.

Договори, що спрямовані на встановлення, зміну або припинення правовідносин щодо розпорядження майновими правами на об'єкти патентного права належать до групи договорів у сфері інтелектуальної власності. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності являють собою групу договорів у сфері інтелектуальної власності, що спрямовані на набуття, зміну або припинення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності [1, с. 97].

Особливість майнових прав інтелектуальної власності, зокрема на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, обумовила необхідність окремого правового регулювання договірних відносин у сфері інтелектуальної власності. Так, ЦК України таким договірним відносинам присвячує положення глави 75 «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності» (ст. 1107-1114) та глави 76 «Комерційна концесія» (ст. 1115-1129) [2].

Частина 1 статті 1107 ЦК України встановлює такі види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності: 1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; 2) ліцензійний договір; 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; 4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; 5) інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Відповідно до ч. 2 ст. 1107 ЦК України договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності укладаються у письмовій формі, а в разі його недодержання такі договори стають нікчемними. Варто зазначити, що вказана норма закону передбачає можливість укладення договору в усній формі.

Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, згідно з ч. 1 ст. 1114 ЦК України, не підлягають обов'язковій державній реєстрації. Державна реєстрація вказаних договорів, відповідно до вказаної норми, здійснюється на вимогу ліцензіара або ліцензіата, встановлюючи таким чином факультативність такої реєстрації. Але, разом з тим, відповідно до ч. 2 ст. 1114 ЦК України, факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які відповідно до законодавства є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації.

Глава 76 ЦК України закріплює як окремий вид договору договір комерційної концесії. Згідно із ст. 1116 ЦК України предметом вказаного договору є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (винаходів, промислових зразків, комерційних таємниць, торговельних марок тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Договір комерційної концесії укладається у письмовій формі, а в разі його недодержання такий договір стає нікчемним.

Крім цього, варто звернути увагу, що спеціальне законодавство в сфері патентного права для позначення таких договірних відносин оперує таким терміном як договір про передачу права власності. Так, це передбачено зокрема ч. 8 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і ч. 6 ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» [3; 4]. Спираючись на результати дослідження Якубівського І.Є., необхідно зазначити, що вжитий у спеціальному законодавстві термін істотно відрізняється від назв договорів у сфері

інтелектуальної власності, які закріплені у ЦК України, а також входить у колізію із закладеним у ЦК України концептуальним розумінням юридичної природи майнових прав інтелектуальної власності [5, с. 307-308]

Таким чином, проаналізувавши норми чинного законодавства які регулюють договірні відносини, що спрямовані на розпорядження майновими правами на об'єкти патентного права, можна зробити наступні висновки. Договірні відносини щодо розпорядження майновими правами на винаходи, корисні моделі і промислові зразки регулюються положеннями глав 75 та 76 ЦК України. Спеціальне законодавство в сфері патентного права позначає вказані договірні відносини таким терміном як договір про передачу права власності, однак наведена назва договору істотно відрізняється від назв договорів у сфері інтелектуальної власності, які закріплені у ЦК України та входить у колізію з ЦК України щодо концептуального розуміння юридичної природи майнових прав інтелектуальної власності.

Література:

1. Право інтелектуальної власності України : конспект лекцій / В.М. Крижна, Н.Є. Яркіна; за ред. В.І. Борисової. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. 112 с.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44, ст. 356.
3. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7, ст. 32.
4. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7, ст. 34.
5. Якубівський І.Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2019. 520 с.

Науковий керівник: Канарик Юлія Сергіївна, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України

**МІЖДЕРЖАВНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА НАСЛІДКИ БЕРЕЗНЕВИХ
СТАТЕЙ 1654 РОКУ**

Сонько Ярослав Валентинович

аспірант, Національна академія внутрішніх справ

У контексті історії української державності значний вплив справляють комплекс договірних документів Березневих статей 1654 року та положення козацько-московської міждержавної угоди Переяславських статей 1659 року. Ці події й документи стали фундаментальними для подальшої долі України в історико-правовому контексті її державності та спроб суспільно-політичної трансформації, а також визначали порядок функціонування взаємовідносин із сусідніми державами.

Березневі статті Богдана Хмельницького (1654 р.) свідчили про порядок правових взаємовідносин між українською козацько-шляхетською делегацією та російським урядом, а також визначали суспільно-політичний устрій Гетьманщини. Російсько-український договір 1654 року варто розглядати як двобічний акт виявлення волі обох країн та значною мірою як військово-політичний союз держав. Угода з Московією сформувала низку перспективних чинників для комплексного вирішення військово-стратегічних завдань для українського керівництва. Український історик Іван Крип'якевич свого часу зазначав, що «союз з Московщиною вийшов із тверезих, реальних міркувань української політики» [1, с.174], а отже, переяславсько-московський договір в історії державно-правових відносин, безсумнівно, уособлює високий рівень дипломатичних зв'язків козацтва. Основна функція Березневих статей полягає у військовому союзі з Москвою. Все інше – обмеження зовнішньополітичної діяльності гетьмана, сплачування податків і присутність воєводи в Києві – було просто ціною за військову допомогу Москви. Саме тому жодна зі статей договору за життя Богдана Хмельницького не виконувалася – він, як і раніше, провадив незалежну зовнішню політику і не платив жодної копійки Москві. Зате Росія одержала доступ до білорусько-литовських земель. Тому обидві сторони вдавали, ніби угода залишається чинною [2, с. 72].

Проблемна сторона договору полягає у недосконалому висвітленні ключових питань російсько-українських відносин. Із 23 статей узгодженість була досягнута лише за 16-ма. Таким чином, решта шість пунктів розглядалися кожною стороною окремо з огляду своїх позицій. Інформативні дані шести пунктів, які містилися в договорі, є вкрай важливими правовими компонентами. Прикладом може слугувати пункт про зовнішньополітичну діяльність Гетьманщини. Для українського керівництва було вкрай важливо запровадити самостійну зовнішню політику, натомість російський уряд перебирав її під свій контроль і намагався заборонити Чигирину дипломатичні зв'язки з Османською імперією та Річчю Посполитою.

Проте, якщо об'єктивно зважати на позитивні моменти договору, він був рівноправним історико-державним документом між двома суверенними державами. Він відіграв важливу роль у посиленні міжнародних позицій України-Гетьманщини та Московії. Наприклад: визволення білоруських та етнічних українських земель від Речі Посполитої; вихід Росії на береги Балтійського моря; воєнно-політичні події; а в 1656-1657 рр. українське військо навіть захопило Варшаву і Краків та інші польські й литовські міста, як-от Люблін, Перемишль, Брест тощо.

Однак грубе порушення Москвою договору 1654 р. призвело до поступової зміни характеру російсько-українських взаємовідносин [3]. Після смерті Богдана Хмельницького (27 липня 1657 р.), московське керівництво об'єктивно змінює характер стосунків з Військом Запорозьким. Через ослаблення гетьманської влади Москва починає втручатися у внутрішнє і зовнішнє становище суспільно-політичного життя України, загострюється положення опозиції, що, своєю чергою, призводить до обмеження суверенності та російсько-української війни 1658-1659 рр. Варто зазначити, що, програвши цю війну через виступи так званої опозиції, що поступово переросли у громадянську війну, Україна змушена була вдатися до укладення нового договору 1659 року – Переяславського. Договір був складений під тиском царських представників, які, використовуючи складне становище України, поставили козакам свої умови. Царські воєводи, посилаючись на Березневі статті 1654 року, насправді самовільно внесли до них зміни, що спровокувало значний розлад політичних прагнень у середовищі

українських політичних еліт. Внаслідок цього Переяславські статті 1659 року скасували політичну автономію козацької України у складі Московського царства, а відтак – конфедеративний зв'язок держав трансформувався у федеративний. Отже, Переяславський договір перекреслив незалежність Української держави, що викликало глибоке розчарування та невдоволення серед козаків і старшини, особливо правобережного регіону. Така жорстка позиція уряду московського царя, звісно, не сприяла зменшенню напруження в українсько-московських відносинах [4, с. 286].

Література:

1. Крип'якевич І.П. Історія України /; відп. ред.: Ф. П. Шевченко, Б. З. Якимович. – Львів: Світ, 1990. 519 с.
2. Яковлева Т. Руїна Гетьманщини : від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659-1667 рр.) / Т. Яковлева; [пер. з рос. Л. Білик]. – Київ: Основи, 2003. 643 с.
3. Мицик Ю. Джерела з історії національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття. — Дніпропетровськ, 1996. 260 с.
4. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України: навчальний посібник/Г. І. Трофанчук. 3-тє вид., стереотип., Київ: Юрінком Інтер, 2020. 568 с.

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ПІДРОЗДІЛИ ПОЛІЦІЇ У ГАЛИЧИНІ В СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ: ФОРМУВАННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС (1772–1918 РР.)

Ухач Анастасія Василівна

студентка III курсу юридичного факультету Західноукраїнського національного університету

У другій половині XVIII ст. усі західноукраїнські землі опинилися під владою Австрійської монархії. Загарбавши Галичину, австрійський уряд штучно об'єднав українські та польські землі в один адміністративний, так званий Коронний край, з центром у м. Львові.

Водночас із анексією Галичини Австрія розпочала поширення на територію цього регіону свого адміністративного апарату, в якому вагоме місце посідали правоохоронні органи. Як офіційна установа, Дирекція поліції почала функціонувати з 1784 р. Австрійський кримінальний кодекс започаткував поліційне карне право. У 1789 році вперше було створено Міністерство поліції, яке очолив граф Й. Перген, і якому підпорядковувалася Дирекція [3, с. 44].

Заявлена наукова проблематика ставала предметом розгляду таких вчених – І. Бойка, І. Закревського, М. Криштановича. В. Кульчицького, М. Никофорака, Б. Тищика та ін. [1].

Ми поставили за *мету* проаналізувати процес створення та розкрити повноваження спеціалізованих підрозділів поліції у Галичині в складі династії Габсбургів в період 1772 – 1918 рр.

Залежно від територіального обсягу повноважень поліція поділялася на *державну* (володіла усіма засобами, необхідними для безпеки й існування держави з політичної точки зору), *крайову* (на окремі коронні землі), *локальну* (місцеву) – на одну чи кілька громад.

Поряд із *загальними органами поліції* у Галичині під владою Австрії та Австро-Угорщини діяли *спеціалізовані підрозділи поліції: поліція безпеки, шляхова, пожежна, санітарна, торгова* тощо [3, с. 143-144].

У 20-х рр. ХІХ ст. львівська Дирекція поліції помітно розширила поле своєї діяльності, а також штат працівників [2, с. 273]. Серед нових структурних одиниць третього департаменту губернаторства заслуговує на особливу увагу створення та діяльність служби безпеки. Новий орган займався внутрішньою безпекою поліцейських підрозділів, контролювала їхню роботу та діяльність і т.д. Для забезпечення організаційної роботи служби безпеки у Львові при управі губернаторства діяла дирекція, до якої входило три комісари, протоколіст, канцелярист, десять ревізорів і численний технічний персонал [2, с. 273-274].

Під впливом суспільних змін у Львові було утворено також *адміністративну поліцію*. У першу чергу, вона стежила за тим, щоб у місті не виявлено самогубств та хуліганських вчинків. Адміністративна поліція контролювала міські шинки, кав'ярні, будинки заїжджих, готелі, наглядала за виробництвом зброї, криївками жебраків, наглядала за ходом азартних ігор та моральною поведінкою населення. Відповідно до австрійського кримінально-процесуального законодавства розслідування

злочинів не належало до прямої компетенції поліції, оскільки слідство було функцією слідчих суддів. Однак у Галичині, як і в інших краях Австро-Угорщини функціонувала *судова поліція*, до повноважень якої належало: виявлення слідів злочинів і правопорушень; складання проектів слідчих актів, в яких була нагальна потреба; запобігання втечі підозрюваних; проведення (у виняткових випадках без рішення суду) обшуку житлового приміщення; затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину; здійснення окремих слідчих дій: огляд трупа, допит свідків, розсилання «гончих» листів, арешт кореспонденції тощо; виконання доручень слідчого судді чи прокурора [2, с. 274]. Для забезпечення економічної стабільності в Галицькому краї австрійська влада запровадила торгову поліцію. До її компетенції належав нагляд за роздрібною торгівлею та закладами харчування. Серед головних завдань торгової поліції було недопущення продажу неякісних і шкідливих продуктів; нагляд за наявністю у належній кількості в торговельних пунктах (крамницях, ринках ярмарках тощо) предметів першої необхідності; запобігання шахрайству та іншим правопорушенням щодо продуктів харчування, освітлення та опалення; нагляд за дотриманням діючих торговельних норм. Правовий статус торгової поліції було визначено Торговельним статутом від 20.12.1859 р. [2, с.274-275] Працівники торгової поліції були зобов'язані забезпечувати громадський порядок на ринках, а також призначати кожному продавцю його місце для продажу товарів. За призначення відповідного місця поліція стягувала офіційний збір, розмір якого визначав орган місцевого самоврядування.

Водна поліція мала на меті врегулювання та безпеку комунікацій на водах. Її пріоритетним завданням було усунення загрози життю та здоров'ю населення внаслідок водних стихійних лих. Запобігаючи затопленням, водна поліція здійснювала превенцію пошкодження майна та нещасних випадків, які могли виникнути у зв'язку з паводками. Коло повноважень цього підрозділу поліції розширювалось під час повеней, оскільки її працівники були зобов'язані виконувати також функції рятувальників. Крім того, водна поліція здійснювала нагляд за риболовлею та іншими водними промислам [2, с. 275].

Ще одним видом поліції в Галичині під владою Австрії та Австро-Угорщини була *польова поліція*, яка запобігала крадіжкам та ушкодженням майна на полях, а також здійснювала провадження у

відповідних справах. Її правовий статус було визначено Статутом польової поліції 30.01.1860 р. Працівником польової поліції могла стати особа, яка досягла 20-річного віку та мала незаплямовану репутацію. Оскільки перед початком служби працівники приймали присягу, тому їх називали «польовими присяжними». Стаття 23 Статуту польової поліції 1860 р. надавала польовому присяжному право порушити кримінальну справу за фактом польової шкоди навіть, якщо діяння винного не вважались караними за австрійським кримінальним кодексом. Порушення польової власності відповідно до статті 24 згаданого нормативно-правового акту каралось штрафом від 25 до 40 золотих або арештом до 8 діб [2, с. 275].

Важлива роль у системі правоохоронних органів Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини належала *шляховій поліції*, яка здійснювала нагляд за дотриманням правил дорожнього руху. Відповідно до статті 55 крайового статуту «Про поліцію шляхову на дорогах публічних» від 05 серпня 1907 р. провадження в справах про порушення правил дорожнього руху належало до компетенції органів місцевої поліції, шляхової поліції, а також жандармерії. Кожен затриманий правопорушник був зобов'язаний не чинити опору працівнику дорожньої поліції під загрозою кримінальної відповідальності [2, с. 275-276]

Згідно зі статтею 59 згаданого статуту органи шляхової поліції мали право накладати штраф на порушників правил дорожнього руху у розмірі від 2 до 50 крон. Коли правопорушник не мав змоги сплатити штраф, він підлягав арешту на строк до 8 днів. Відповідно до статті 62 згаданого статуту на шляхову поліцію покладалась функція оцінки шкоди, заподіяної порушенням правил дорожнього руху. Відомий тогочасний український правознавець П. Стебельський зазначав, що впровадження шляхової поліції не сприяло декриміналізації, тому не було скасовано кримінальної відповідальності за численні правопорушення, у тому числі проїзд по дорозі на неосвітленому транспортному засобу в нічну пору доби [2, с. 275].

В органах поліції Галичини під владою Австрії та Австро-Угорщини формувались підрозділи, які були наділені спеціальними повноваженнями нагляду щодо дотримання законодавства про охорону здоров'я - *санітарна поліція* [2, с. 276]. У галузі охорони здоров'я поліція була наділена наступними повноваженнями: нагляд за якістю харчової

продукції; нагляд за діяльністю лікарів і акушерів; нагляд за аптекарями та власниками складів медикаментів; нагляд за дотриманням правових норм щодо протидії епідеміям.

Отже, плюралізм напрямів розвитку суспільних відносин в Галичині протягом 1772–1918 рр. зумовив багатоманітність нормативно-правової бази та розгалуженість адміністративного апарату. Тому австрійська влада не могла обмежитись одним вектором діяльності поліції, застосувавши принцип спеціалізації в побудові системи її органів. Це проявлялось в утворенні та функціонуванні спеціалізованих підрозділів поліції (шляхова, військова, торгова поліція та ін.) на території Галичини [2, с. 276]. Наведена особливість правового інституту поліції мала як позитивні, так і негативні наслідки. Позитив застосування принципу спеціалізації у правоохоронній системі полягав у високому рівні забезпечення правопорядку та стану законності в краї. Негативні наслідки виражались, насамперед, у діяльності політичної поліції, що перешкоджала реалізації демократичних принципів, задекларованих в австрійському законодавстві.

Література:

1. Бойко І. *Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772-1918): навч. посібник*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 312 с; Никифорак М. В. Формування системи правоохоронних органів на Буковині в період її входження до Габсбургської держави. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. 1998. Вип. 33. С. 59-73 та ін.
2. Закревський А. Є. Правовий статус спеціалізованих підрозділів поліції у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 РР.). *Форум права*. 2011. № 4. С. 272-276.
3. Криштанович М. Державно-правові засади діяльності політичної поліції на українських землях монархії Габсбургів (кін. XVIII – XIX ст.). *Демократичне врядування. Науковий вісник*. 2009. Вип. 4. С. 45-52.
4. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. *Історія держави і права України*. Київ: Атіка, 2006. С. 143-144.

ДЕРЖАВНА ВАРТА В СИСТЕМІ РОЗБУДОВИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Ухач Василь Зіновійович

кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Західноукраїнського національного університету

Ухач Анастасія Василівна

студентка III курсу юридичного факультету Західноукраїнського національного університету

Ухач Володимир Васильович

студент III курсу юридичного факультету Західноукраїнського національного університету

Процес розбудови правоохоронних органів та підготовки кадрів для них було продовжено за доби гетьманату П. Скоропадського. Особливістю періоду Гетьманату в Україні було те, що на відміну від Центральної Ради, а пізніше й Директорії, П. Скоропадський багато уваги приділяв питанням охорони правопорядку [1, с. 21].

Заявлена наукова тема ставала предметом досліджень вітчизняних істориків держави і права: В. Гриченка, О. Гавриленко, І. Логвиненка, С. Дегтярова, О. Мироненка та ін. [2].

Метою наукової розвідки є дослідження організаційно-правових засад становлення та функціонування державної варті в системі правоохоронних органів в період Української держави (квітень-грудень 2018 р.).

Вже 18 травня 1918 р. було видано закон, відповідно до якого створювалася Державна варта. Державна варта умовно поділялася на загальну, карно-розвідчу (карно-розшукову) та освідомляючу [3, с. 73] (український вчений О. Мироненко виділяв міську, повітову, залізничну, освідомчу та розвідувальну варту [5, с. 34]).

На неї покладалися як поліцейські, так і жандармські функції, зокрема запобігання злочинам та охорона громадського порядку й безпеки, нагляд за додержанням паспортної системи, політичний розшук

[1, с. 21]; організація і контроль за діяльністю місцевих органів; призначення і звільнення службовців варти; прикордонна охорона; контроль за проживанням в Україні іноземців; підготовка процедур набуття та позбавлення українського громадянства; контроль за зберіганням, перевезенням і використанням вибухових речовин [4, с. 33], проведення каральних операцій разом з окупаційною владою [1, с. 21]. Для виконання останніх спеціально створювалися розвідувальні та інформаційні відділи Державної варти [7, с. 12].

Керівництво Державною вартою здійснював департамент Державної варти при міністерстві внутрішніх справ. На місцях, в губерніях і повітах, відділення Державної варти підпорядковувалися головам місцевої адміністрації – губернським та повітовим старостам. У містах, за існуючим положенням, на кожні 400 мешканців повинен був припадати один вартовий. Таким чином, наприклад, у таких містах, як Київ та Одеса, нараховувалося по 2000 вартових. Крім того, у великих містах (Києві, Харкові, Одесі та Миколаєві) були розташовані резервні дивізіони кінних вартових по 260 чоловік, а в кожному повіті – резервні підрозділи по 100 чоловік. На залізниці відбував службу окремий корпус залізничної варти. Прикметною особливістю було те, що на відміну від міліції Центральної Ради до роботи в органах Державної варти широко залучалися досвідчені «старі» спеціалісти, які раніше служили в царській поліції.

Згідно із законопроектом про організацію Державної варти, який було розроблено Міністерством внутрішніх справ, у кожному губернському місті, в тому числі в Харкові, мали відкритися курси для «урядовників Державної варти». Міністр юстиції М. П. Чубинський у своєму циркулярі від 16 липня 1918 р., запропонував усім прокурорам окружних судів «негайно відряджати осіб прокурорського догляду для лекцій на вищезгаданих курсах» [1, с. 21-22]. Згодом, 25 липня 1918 р., Департамент Державної варти (далі – ДДВ) направив до губернських старост і міських отаманів циркуляр про надання відомостей щодо відкриття на місцях курсів для чинів Державної варти. Пропонувалося негайно повідомляти, чи відкрито ці курси або школи.

У статуті Української Державної варти, який було прийнято 9 серпня 1918 р., спеціальний розділ (XVII) присвячено школам і курсам для спеціальної підготовки службовців Державної варти та її резерву. В цьому

документі було розписано, яким має бути процес підготовки кадрів для Державної варти.

Для спеціальної підготовки молодших службовців загальної Державної варти в кожному губернському місті й отаманстві розпорядженням губернського старости (міського отамана) організуються спеціальні курси, закінчення яких для всіх службовців загальної Державної варти до помічників начальників районів включно було обов'язковим.

Навчання у всіх зазначених вище школах і на курсах мало проводитися за окремою програмою, яка затверджувалася міністром внутрішніх справ. Закінчення шкіл і курсів для всіх указаних вище службовців було обов'язковим [1, с. 22].

За час перебування в школах і на курсах як класні службовці, так і вартіві вважалися в резерві службовців Державної варти. Керівництво резервами в губернії й отаманстві покладалося на начальника резерву, при котрому в отаманствах першого розряду і в губерніях знаходився один помічник [1, с. 22]. Карно-розшукові агенти підвищували свій теоретичний рівень і професійну майстерність на курсах, які створювалися при кожному розшуковому відділі. За інструкцією від 9 серпня 1918 р. всі чини розшукових відділень повинні були ознайомитися з судово-поліцейською фотографією, дактилоскопією і антропометрією, гіпсуванням слідів тощо, для чого кожний вступник до відділення на службу був зобов'язаний пробути потрібний час на практичних заняттях з реєстрації злочинців. Службовці карнорозшукових органів повинні були «грунтовно ознайомлюватися із засобами самозахисту і обеззброєння злочинців» [1, с. 22].

Вся система підготовки, від початкової – до курсів при ДДВ, проводилася за узгодженими між собою і затвердженими МВС програмами.

Службовцям читали лекції з поточної політики, географії, української та російської мов, юридичних і спеціальних дисциплін. Значну увагу в навчальному процесі приділяли аналізу оперативної та криміногенної обстановки в Україні [1, с. 22].

Усе це дає підстави цілком погодитися з висновком В. С. Сідака про те, що «підготовка та підвищення кваліфікації співробітників ДВ

організовувались відповідно до напрямків і обсягів їх роботи згідно з вимогами часу» [6, с. 95].

Підготовку кадрів і підвищення їхньої кваліфікації директор ДДВ контролював особисто. Так, 25 липня 1918 р. він розіслав обіжника прокурорам окружних судів, де, посилаючись на наказ міністра юстиції, наполегливо просив «доповісти, чи відкриті школи і курси, передбачені Положенням про організацію Української Державної варти. Якщо десь курси і школи не відкриті, – писав директор варти, – прошу застосувати рішучих заходів для негайного їх відкриття» [6, с. 98].

Слід наголосити, що загальний розлад в суспільстві не обійшли і органи охорони правопорядку гетьманської держави. Один із дослідників проблеми погромів в Україні у період громадянської війни відзначав, що «в деяких місцях головним учасником насильства є варта – державна міліція, покликана до охорони порядку» [7, с. 12].

Наголосимо, що в умовах наростання масового невдоволення гетьманським режимом на передній план діяльності Державної варти висувалася контррозвідувальна робота: запобігання і припинення злочинів проти державного ладу і безпеки, збір інформації про політичні настрої, страйки, партизансько-повстанський, профспілковий рух, політичні партії та організації [4, с. 33]. Уся територія Української Держави була охоплена мережею підрозділів варти: губернських, повітових, волосних. Інспектори Державної варти за посадою були помічниками губернських, повітових старост і міських отаманів.

Література:

1. Гриченко В.А. Підготовка кадрів охоронців громадського порядку в добу Української революції (1917–1920 рр.). *Право і безпека*. 2017. № 1(64). С. 20-24.
2. Гавриленко О. А., Логвиненко І. А. Органи охорони громадського порядку в Україні у період гетьманату. *Проблеми державотворення України: історія і сучасність: зб. наук. ст.* Ч. 1. Харків: Ін-т сходознавства і міжнар. відносин «Харків. колегіум»; Ун-т внутр. справ, 1997. С. 53–60; Тимощук О. В. *Охоронний апарат Української Держави (квітень – грудень 1918 р.): монографія*. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 462 с. та ін.

3. Дегтярьов С. І. *Державні інституції та чиновники періоду гетьманату П. Скоропадського (нарис з історії органів влади й управління Української Держави 1918 р.)* : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2018. 168 с
4. Зозуля Є. В. Нормативно-правові та організаційно-структурні засади функціонування національних органів правопорядку періоду української революції 1917-1921 рр. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1(62). С. 31-38.
5. Мироненко О. М. Державна варта. *Історико-політичні уроки української державності: енцикл. слов.* Відп. ред. Ю. І. Римаренко; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Донецьк. ін-т внутр. справ. Київ; Донецьк: Донеччина, 1998. С. 70–76 та ін.
6. Сідак В. С. *Національні спецслужби в період Української революції 1917–1920 рр. (невідомі сторінки історії)*. Київ: Альтернативи, 1998. 320 с.
7. Швець Д. В. *Охорона громадського порядку в Україні часів національної революції (1917 – 1921 рр) : проблема організації та кадрового забезпечення*. Тези виступів учасників Міжкафедрального круглого столу до Дня Соборності України (м. Харків, 20 січня 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 8-13.

**ПРАЗЬКА ВЕСНА: СОЦІАЛІЗМ З ЛЮДСЬКИМ ЧИ КРИВАВИМ
ОБЛИЧЧЯМ**

Скибун Катерина Андріївна

*бакалаврантка, Київський національний університет імені Тараса
Шевченка*

*«A nimium faciles qui tristia crimina caedis
Fluminea tolli posse putetis aqua!»*

Публій Овідій Назон

60-ті роки ХХ сторіччя відбилися на сторінках історії значною кількістю революцій і повстань проти пануючих політичних систем у своїх країнах. Хтось був незадоволений капіталістичним суспільством, а хтось — жорсткими комуністичними устоями. «Празька весна» стала своєрідним криком про неможливість існування того самого «соціалізму з людським обличчям» через небажання московського керівництва відходити від вже готових «методичних рекомендацій» щодо управління державою.

У цій роботі ми розглянемо хід «Празької весни» 1968 р. та реакцію світової спільноти західних країн й керівництва УРСР та СРСР. Варто зазначити, що актуалізація цієї теми зумовлена загостренням політичних зносин між Російською Федерацією та Чеською Республікою через минулорічний «рициновий скандал». Тому результати роботи можуть бути корисними для всіх громадян, зацікавлених відносинами між цими двома країнами.

Майже 50-річна історія комуністичної Чехії починається після закінчення Другої світової війни. Однак ще в 20 — 30-х роках минулого сторіччя, Чехословаччина була оплотом демократії в Центральній Європі. Комуністична партія Чехословаччини (далі — КПЧ), що отримала доволі велику підтримку на чеських теренах, була створена в 20-ті роки. Партія легально проіснувала до 1938 року, а в перші роки Другої світової, хоч і чинила супротив, але однаково була заборонена [1]. Договір про дружбу та військову співпрацю, укладений 12 грудня 1943 р. з чехословацьким

урядом у вигнанні, став першим документом про взаємодопомогу до початку існування НАТО. Після заснування останньої було укладено 23 договори про дружбу між країнами Східної Європи, а також низку угод між СРСР та соціалістичними державами. На останній день роботи Наради європейських держав з питань забезпечення миру та безпеки в Європі у Варшаві, 14 травня 1955 року, керівники компартій СРСР, Румунії, Польщі, НДР, Чехословаччини, Болгарії, Угорщини та Албанії підписали договір про дружбу, співпрацю і взаємодопомогу. Цей договір фактично розколов світ на два ворожі один до одного табори та утворив військову організацію — Організацію Варшавського Договору (далі — ОВД) [2].

Період кінця 1967 – початку 1968 років можна назвати внутрішньополітичною боротьбою між КПЧ в обличчі Антоніна Новотного та КПС (Комуністична партія Словаччини) на чолі з Александром Дубчеком. Перший секретар та президент Чехословаччини Новотний всіляко протривався десталінізації й не зважав на економічні та політичні зрушення в сусідніх країнах Варшавського договору. З посади його усунула незадоволена коаліція словаків та чехів: їх очікування послідовних реформ не були виправдані. Новим лідером Чехословаччини став Дубчек, якого в Москві ніхто не розглядав як кандидатуру на найвищу посаду в державі [3, с. 1142].

У своїх мемуарах перший секретар ЦК КПУ Петро Шелест згадує: «Першим секретарем ЦК КПЧ був обраний А. Дубчек, його цілком ніхто з керівництва ЦК КПК не знає. Тому у нас виникає певна заклопотаність, навіть тривога» [4, с. 98]. 1986 році відбувається перша спроба компартії реформувати домінативну політичну машину та створити «соціалізм з людським обличчям». Подібно природній весні, коли все оживає та розцвітає, «Празька весна» почала відроджувати демократичні зміни: гласність, реабілітацію політв'язнів, реформація служби безпеки — і, що незвично для комуністичних країн, розпочала зміни в економіці у бік ринкових перетворень [5, с. 537].

Рішуча політика демократизації Дубчека не сподобалася Радянському керівництву та лідерам країн-союзниць, тому вони вдалися до радикальних дій [5, с. 537]. 21 серпня 1968 р. збройні сили Варшавського блоку вторглися на територію Чехословаччини (перебуватимуть там аж до розпаду СРСР). Під контроль радянських

військ були взяті будівлі ЦК КПЧ, радіо й телебачення та інші важливі стратегічні об'єкти. Попри «безкровне» вторгнення жертвами стали понад 500 чоловік. Велика кількість високваліфікованих фахівців, людей мистецтва були змушені емігрувати. Студентство також, не бажаючи терпіти політичних переслідувань та репресій.. На знак протесту проти радянської окупації студенти Ян Палах і Ян Заїц в 1969 році здійснили самоспалення [6].

Реакція партійного керівництва СРСР, зокрема Генсека ЦК КПРС Леоніда Брежнєва, на розвиток подій у Чехословаччині була доволі кволою та вирізнялася певною поступливістю у зв'язку із сподіваннями на поступки зі сторони Александра Дубчека. Владислав Гомулка таку поведінку охарактеризував «політикою цілування» та постійними телеграмами закликав Дубчека одуматися та зупинитися, бо інакше Брежнєв введе війська в Чехословаччину [4, с. 103]. Попри таку реакцію Генерального Секретаря, відношення інших партійних керівників радянських республік та країн Організації Варшавського Договору можна описати словами українського композитора Анатолія Кос-Анатольського: "... так звана "демократія", за яку ратують деякі чехословаки, фактично перетворилася в анархію і цю ситуацію використовують ворожі соціалізму сили" [7]. Через напружену ситуацію в Європі активізувалися антисоціальні елементи, що могли б повторити «чехословацький сценарій» в країнах ОВД [4, с. 113]. Незважаючи на прохання лідерів республік про введення військ в Чехословаччину, Брежнєв відповів, що не треба вестися на «військову провокацію (від імперіалістичних підступів) для досягнення власних цілей». Однак наростання конфлікту, зростаюча загроза можливого втручання військ НАТО та відмова Чехословаччини йти на поступки змусили КПРС і Радянський уряд змінити свою позицію та ввести в дію план "Операція Дунай". Хоч західна спільнота й засудила інтервенцію радянських військ до Чехословаччини, вона побоювалася, що репресії в Східній Європі можуть спричинити заворушення, які перекинуться до кордонів НАТО. Повітря було сповнене хвилюваннями щодо кризи в НДР, що може мати свій відбиток на ФРН [8, с. 113]. Як реакція на події в Чехословаччині, європейські союзники почали обговорювати створення європейської оборонної групи в НАТО.

Отже, криваві події 1968 року в Чехословаччині стали початком напружених відносин між сучасними Чехією та Росією. Будь-які

повстання проти пануючих режимів в історії жорстоко придушувалися, «Празька весна» не стала винятком. Під гусеницями танків у Празі загинула спроба поєднати найкращі досягнення двох систем — соціалістичної та капіталістичної — для створення комфортних умов існування людини.

Література:

1. Коммунистическая диктатура в Чехословакии (1948-1989). URL: <https://communistcrimes.org/ru/countries/czech-republic> (дата звернення: 06.05.2021).
2. Залесский К. А. ВАРШАВСКИЙ ДОГОВОР (1955-1991). URL: https://w.histrf.ru/articles/article/show/varshavskii_dogovor_1955_1991 (дата звернення: 06.05.2021).
3. Дейвіс Норман. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. К., «Основи», 2014. 1496 с.
4. Шелест П. Е. Да не судимы будете. Дневники и воспоминания члена политбюро ЦК КПСС. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=54936&p=98 (дата звернення: 06.05.2021).
5. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. – початок ХХІ ст.) : навч. посібн. Львів, 2016. 720 с.
6. 1968 – придушення «Празької весни», 2019. URL: <https://uinp.gov.ua/public/istorychnyy-kalendar/serpen/21/1968-prydushennyu-prazkoji-vesny> (дата звернення: 06.05.2021).
7. В'ятрович В. М. Історія з грифом "Секретно". Прага-68: вигляд з танка окупанта, 2012. URL: <https://tsn.ua/analitika/praga-68-viglyad-z-tanki-okupanta.html> (дата звернення: 06.05.2021).
8. Jackson, Henry M. (1969) "Soviet Invasion of Czechoslovakia and its Impact on NATO: Does the Leopard Change his Spots," Cornell International Law Journal: Vol. 2: Iss. 1, Article 3.

Науковий керівник: Крижевський Антон Васильович, кандидат історичних наук, асистент кафедри історії права та держави Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Maksurow Aleksiej Anatoljewicz THE PRACTICE OF USING
COORDINATION POWERS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA3

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне
та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Георгієвський Юрій Валентинович ПРОПОЗИЦІЇ З УДОСКОНАЛЕННЯ
ЗАКОНОПРОЕКТУ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ОКРУЖНОГО
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ МІСТА КИЄВА.....5

Киянчук Анжеліка Іванівна ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ
СПЕЦІАЛЬНОГО РЕЖИМУ ОПОДАТКУВАННЯ СФЕРИ ІТ В
УКРАЇНІ.....11

Рибальченко Анастасія Андріївна ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ
ПЕРЕСУВАННЯ: ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧИ МІРА
БЕЗПЕКИ?.....14

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Базан Ірина ЩОДО ПИТАННЯ ПРО НЕМАЙНОВІ ПРАВА
ПОДРУЖЖЯ.....19

Невечера Софія Анатоліївна ІСТОРІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ
АКТІВ З ПИТАНЬ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....22

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Гутник Євгенія Степанівна ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ
СВІДКІВ В СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ.....28

Ухач Володимир Васильович ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО КСПЕРИМЕНТУ.....33

**Господарське право. Господарське процесуальне право. Екологічне
право. Земельне право. Аграрне право. Фінансове право. Банківське
право**

Калаченкова Катерина Олександрівна, Петренко Ольга Олегівна
ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....37

**Право інтелектуальної власності та його захист. Інформаційне право.
Інформаційні технології**

Носінський Владислав Ігорович ДО ПИТАННЯ ПРО ДОГОВОРИ
ЩОДО РОЗПОРЯДЖАННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ НА
ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА.....42

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Сонько Ярослав Валентинович МІЖДЕРЖАВНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА
НАСЛІДКИ БЕРЕЗНЕВИХ СТАТЕЙ 1654 РОКУ.....45

Ухач Анастасія Василівна СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ПІДРОЗДІЛИ ПОЛІЦІЇ
У ГАЛИЧИНІ В СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ:
ФОРМУВАННЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС (1772–1918 РР.).....47

*Ухач Василь Зіновійович, Ухач Анастасія Василівна, Ухач Володимир
Васильович* ДЕРЖАВНА ВАРТА В СИСТЕМІ РОЗБУДОВИ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО.....52

Історія країн світу та міжнародні відносини

Скибун Катерина Андріївна ПРАЗЬКА ВЕСНА: СОЦІАЛІЗМ З
ЛЮДСЬКИМ ЧИ КРИВАВИМ ОБЛИЧЧЯМ.....57

Підписано до друку 31.05.2021
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

